Recensie: Magritte. La ligne de vie ***1/2

KMSKA

donderdag 13 november 2025

foto © KMSKA

Recensie:

Een paar dagen geleden kreeg ik in Londen nog een vraag over wat ik denk over 'shitification', ofwel het proces waarbij sommige producten en diensten aan kwaliteit verliezen. Dat is ook aan de gang in de musea waarbij we zien dat er steeds meer met minder middelen moet gemaakt worden. Het resultaat zijn expo's waar je op een halfuurtje door bent, die body missen, zelden samenhangend aanvoelen, je niets of nauwelijks wat bijleren, en proeven als fastfood om een massa toeschouwers te lokken. Gelukkig is er in Antwerpen één tentoonstelling die daar dit najaar nog ietwat de uitzondering op is: Magritte. La ligne de vie. Al moet gezegd dat die zeker niet de uitstraling heeft van de Ensor tentoonstelling vorig jaar.

Magritte. La ligne de vie is eerst en vooral een stuk kleiner, en speelt zich in een beperkt aantal zalen af, eigenlijk de helft van de Ensorexpo. Enkel de linkervleugel van het KMSKA en één zaal achteraan wordt eraan besteed. De tentoonstelling is daarnaast niet kindvriendelijk. Géén spelletjes of doe-opdrachten ontwaarden we tijdens de preview. Sterker nog: een deel van de content is gewoon niet voor kinderogen geschikt zoals zijn zes tekeningen voor de erotische novelle van Georges Bataille 'Madame Edwarda' in 1946.

De insteek voor deze expo Magritte. La ligne de vie is zijn lezing die ie op 20 november 1938 in het KMSKA geeft over zijn schilderkunst. Hij geeft erin mee hoe zijn werk ontstaat, wie hem beïnvloed heeft en welke fasen hij doorliep als kunstenaar. Magritte illustreert zijn verhaal met 27 lichtbeelden. De achttienjarige Antwerpse surrealist Marcel Mariën die Magritte een jaar eerder leerde kennen, hekelt in zijn inleiding de wereldvreemde verering van kunst in klassieke musea en pleit voor een meer kritische maar levendige omgang met kunst.

Magritte. La ligne de vie brengt die werken naar voor die zijn lezing van destijds inhoudelijk kracht bij zetten maar er is ook kunst te zien van na 1938 die perfect in lijn ligt met zijn betoog. Magritte zal op zijn beurt in Antwerpen een groep kunstenaars beïnvloeden die een kleine maar invloedrijke surrealistische kring vormen met als sleutelfiguren Leo Dahmen, Marcel Mariën, Gilbert Senecaut en Roger Van de Wouwer.

Op zoek naar een eigen stijl

Tot ie het werk, 'Het liefdeslied' uit 1914 van de Grieks-Italiaanse schilder Giorgio de Chirico in 1924 ontdekt en zelf zijn surrealistische schilderkunst ontwikkelt, debuteert Magritte in 1920 met werken in kubistische stijl. Vanaf 1924 zal de combinatie van alledaagse en ongebruikelijke motieven zijn schilderstijl en visie blijvend beïnvloeden.

Dit artikel en zijn foto zijn auteursrechtelijk beschermd.
Herdistributie zonder schriftelijk akkoord is verboden.
This article and its picture are copyrighted.
No redistribution allowed.

Menselijk lichaam

In Magritte. La ligne de vie stelt de kunstenaar dat de schoen als een gevangenis is voor de voet. Vrijheid, daar is elk kunstenaar naar op zoek en die vindt Magritte ook in zijn werk 'De vrijheid' uit 1946 dat hij in zijn Renoir-periode maakt en uit een privécollectie komt. In 'De verkrachting' uit 1937 dat tevens uit een privécollectie tentoongesteld wordt, wordt het gelaat van een vrouw weergegeven als een vrouwenlichaam. De ogen zijn borsten, de neus is een navel en de mond is vervangen door de schaamstreek. Het geheel brengt de kijker uit balans.

Zichtbaar-onzichtbaar

In 'De lof van de dialectiek' uit 1936 zien we hoe Magritte in zijn gouache op papier speelt met de tegenstelling tussen binnen en buiten. Wanneer je naar het werk kijk, zie je een alledaags motief die je toch paradoxaal een gevoel van vervreemding bezorgt. We zien het huis in een huis namelijk.

Uit hetzelfde jaar dateert 'De sleutel van de velden' dat overkomt uit Madrid en we een van de sterkste werken vinden in deze expo. Door een venster zien we een landschap. Maar de ruit is gebroken. Op de vensterbank en de grond liggen de scherven die als puzzelstukjes echter niet doorschijnend zijn en de vloer laten zien, maar wel de elementen die ontbreken uit het landschap.

Een van Magrittes meest iconische werken die te zien is in Magritte. La ligne de vie, is het uit 1933 daterende 'Het onverwachte antwoord'. In dit olieverfschilderij onderzoekt ie het spanningsveld tussen het zichtbare en datgene wat verborgen is. We zien een onregelmatige vorm gesneden uit een gesloten deur waardoor we in die vorm kunnen zien hoe de kamer erachter eruit ziet. Het is immers niet zo dat wanneer een deur gesloten is, dat erachter niets is. Het is dus niet omdat je iets niet ziet dat het er niet is. Kinderen zijn daar ook vaak gefascineerd door, wanneer ze hun handen op hun ogen doen en hun mama niet te zien is, en dan plots terug verschijnt wanneer ze die ervan weg doen. De titel van het werk versterkt het beeld en benadrukt dat een deur tegelijk gesloten én open kan zijn. Het idee bevindt zich namelijk steeds erachter.

Met dit idee gaat Magritte ook in 1957 verder aan de slag in het door galerie Brachot uitgeleende 'Het verliefde perspectief'. Deze keer zien we geen kamer achter de onregelmatig uitgesneden vorm in de deur maar een openluchtbeeld 's nachts van een alleenstaande boom die de vorm aanneemt van een blad.

Blad-boom

Het olieverfschilderij 'Op zoek naar het absolute' uit 1940 toont in Magritte. La ligne de vie eerder al Magrittes belangrijkste motief: de boom, hier weergegeven als een blad waarin ie alle eigenschappen van een boom samenbrengt.

De isolatie van objecten bij Magritte roept vaak het gevoel van eenzaamheid op. In een tekst heeft ie het trouwens over de eenzaamheid van het universum. En die eenzaamheid van het universum is geen triest element, het is gewoon zo dat we leven in iets wat we niet kennen, het mysterie van de dingen die in wezen onze conditie vormen. We leven dus in een soort twijfel. Het is aan ons vervolgens om de grenzen van deze werelden te verleggen en ze intellectueel te vergroten.

In zijn Renoir-periode, beeldt Magritte met 'Alice in Wonderland' uit 1946, hier uitgeleend door de collectie Sisters 'L', dan weer de boom af als een menselijk profiel.

Telkens zien we de boom niet als deel van een geheel (een bos), maar wel iets unieks, een zelfstandig object met een eigen betekenis.

Tekst vs. beeld

In plaats van een beeld te tekenen, kan dat ook vervangen worden door een woord wat bij de kijker dezelfde associatie oproept. Bij Magrittes overbekende 'Ceci n'est pas une pipe', een onderschrift bij zijn weergave van een pijp, geeft ie mee dat een geschilderde pijp geen pijp is, maar slechts een weergave van het object.

Dit artikel en zijn foto zijn auteursrechtelijk beschermd.
Herdistributie zonder schriftelijk akkoord is verboden.
This article and its picture are copyrighted.
No redistribution allowed.

Dat doet ie trouwens ook met een groene appel: 'Ceci n'est pas une pomme' rond 1959. Het werk is nu tijdelijk in het KMSKA te zien dankzij de Triton Collection Foundation.

Belletje

Een element dat vaak terugkomt in de schilderijen van Magritte is een klein belletje dat bijvoorbeeld door de Gilles, anonieme folkloristische personages, gedragen wordt in de Waalse folklore, of bij paarden, die bij de kudde werden gehouden. In Magritte. La ligne de vie komen we het tegen in 'De toekomst' uit 1936 dat uit een privécollectie komt waarbij Magritte ook een blad-boom toont en 'Op zoek naar het absolute' uit 1965 dat in het bezit is van Galerie Brachot.

Soms krijgen we belletje ook uitvergroot te zien zoals in het uit Deurle overgekomen 'Het Panorama' uit 1931 of als een uitvergrote volledige bol zoals in het werk 'Het geheime leven' uit 1928 dat tijdelijk het Kunsthaus Zé¼rich ruilt voor het KMSKA. In 'De luisterkamer' uit 1957 dat uit een privécollectie komt, zien we een grote appel een kamer vullen. Is de appel groot of is de kamer klein?

Een belleltje zien we ook in het uit Brugge overgekomen olieverfschilderij 'De aanslag' uit 1932, een van de weinige schilderijen uit dat jaar van Magritte overigens. De lucht zien we als een driedimensionaal blok. Een vrouwelijke torso uitgesneden in een kader. De bel ligt op een toneelvloer die uitkijkt op de gevel van een achterliggend gebouw. Alles hier lijkt te zweven of los te staan van de achtergrond. Zo ontregelt Magritte onze kijkgewoonte. De titel roept een benauwend gevoel van dreiging op.

Bilboquet

De bilboquet, een stuk (houten) kinderspeelgoed, zien we in Magrittes werken ook vaak terugkomen. Niet zo vaak in Magritte. La ligne de vie. Al is daar 'De Nieuwe Jaren' uit 1942 wel een voorbeeld van. Eén bilboquet neemt daar namelijk de plaats in van de stam van een boom. Zo'n exemplaar vinden we ook terug in het haast filmische 'Schaakmat' van 1926 uit de Guttman collectie te Brussel waarin we een man een pistool tegen zijn slapen zien houden.

Het gebruik van deze elementen heeft niets met symboliek van doen. Magritte transponeert deze enkel uit het dagelijkse leven en beeldt die af op het doek. Renoir-periode

In het voorjaar van 1943 experimenteert Magritte met een nieuwe stijl. Hij vindt inspiratie bij de impressionistische schilders met hun losse penseeltoetsen en warme kleurtinten om zo "de mooie kant van het leven" op te roepen. Deze Renoir-periode die ook wel als zijn 'zonperiode' omschreven wordt, zal zo'n vier jaar duren. Magritte reageert daarmee op de tragische omstandigheden van Wereldoorlog II die nu halfweg is. Met zijn schilderijen wil de kunstenaar zo terug licht in de wereld brengen.

Oude onderwerpen en en nieuwe thema's gaan hand in hand met elkaar. Maar Magrittes composities blijven surrealistisch, met onmogelijke combinaties en visuele paradoxen. Niet iedereen kan zijn stijlverandering smaken. André Breton, de grondlegger van het Franse surrealisme, bekritiseert fel Magrittes manifest 'Het surrealisme in volle zonlicht' en in 1947 hangt ie de werken van Magritte in een zijzaal op tijdens de Internationale tentoonstelling van het surrealisme in Parijs wat tot een langdurige breuk leidt tussen beide heren.

Uit deze periode stippen we in de expo Magritte. La ligne de vie het werk 'Plezier' uit 1946 aan waarin we een meisje een rauwe vogel zien verslinden. Op dit idee kwam Magritte wellicht toen ie zijn vrouw zag genieten van een chocolaatje in de vorm van een vogel.

Vache-periode

Tot een breuk leidt het niet tussen Magritte en zijn echtgenote Georgette Berger tijdens zijn vache-periode die in mei 1948 start wanneer ie een eerste solotentoonstelling in de Parijse Galerie du Faubourg krijgt. Opnieuw kiest ie namelijk voor een stijlverandering, waarin de kunstenaar zich heel vrij en gelukkig voelt.

Dit artikel en zijn foto zijn auteursrechtelijk beschermd.
Herdistributie zonder schriftelijk akkoord is verboden.
This article and its picture are copyrighted.
No redistribution allowed.

Hij slaagt erin de Parijse kunstelite andermaal te choqueren. In sneltempo maakt ie 15 schilderijen en 20 gouaches gekend om hun felle kleuren, grove penseelvoering en karikaturale figuren. De thema's? Seks, geweld en absurditeit. Vaarwel doordachte schilderstijl dus. Welkom die van een fauve, een wilde. De vache-periode verwijst naar het Franse woord vache dat niet alleen een 'koe' betekent als substantief maar als adjectief ook brutaal, ofwel zijn brutale manier waarop zijn uitbundige schilderplezier erin tot uiting komt. Maar zijn vrouw stelt gewoon vast dat deze werken niet (voldoende) verkopen en er moet brood op de plank blijven komen. Daarom keert ie uiteindelijk terug naar zijn gekende stijl.

< Bert Hertogs >

Magritte. La ligne de vie is nog t.e.m. 22 februari 2026 te zien in het KMSKA.

Dit artikel en zijn foto zijn auteursrechtelijk beschermd.
Herdistributie zonder schriftelijk akkoord is verboden.
This article and its picture are copyrighted.
No redistribution allowed.